

8. Кропивницький М. Л. По ревізії. П'єси. К. : Дніпро, 1990. (Б-ка укр. класики «Дніпро»). С. 226-261.

9. Дон-Амінадо. Поїзд на третій путі : Уривок із повісті // Корінь А. *Стежками століть*. Кропивницький : КОД, 2019. С. 55–56.

Червінська Л. П.,
д-р екон. наук, професор, професор кафедри
управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені В. Гетьмана», Україна

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ

Малі міста представляють утворення з чисельністю постійного населення до 50 тис. Вони є важливою складовою економічного та соціального потенціалу країни, їх налічується в Україні близько 350 одиниць. Незважаючи на незначне зниження в останні роки питомої частки міст даного типу, вони залишаються вагомою структурною одиницею територіального розселення країни, що є характерним і для світової практики. Середні і малі міста відіграють з'єднувальну місію з віддаленими селами – у формуванні системи розселення для мешканців прилеглих сільських поселень, уособлюючи в собі певні осередки культурно-освітнього і професійного розвитку; сприяють інтеграції міста і села, стримуванні депопуляційних процесів. У малих містах проживає понад 22 мільйонів, або майже половина населення України, це близько 1300 населених пунктів – величезний ресурсний потенціал [1].

Переважаюча частина малих міст є монофункціональними (переважають гірничо- та вугледобувна, обробна, хімічна, нафтопереробна, машинобудівна, харчова галузі). Вузька спеціалізація виробництва понад третини малих міст України перш за все негативно відображається на формуванні і розвитку ринку праці та інших сферах життєдіяльності населення. Наслідком несприятливої соціально-економічної ситуації означених міст став високий рівень бідності їх населення. Найважливішою демографічною проблемою при цьому є проблема міграції, хоча офіційних даних щодо кількості тих, хто емігрував на заробітки за кордон і в інші міста, немає. В малих містах гостріше ніж у великих існує проблема працевлаштування, безробіття, раціонального використання робочої сили (вузький ринок праці, структурна незайнятість, гендерні диспропорції праці). В останній період часу безробіття у малих містах зростало, хоча офіційно становило лише 3-5% працездатного населення, а на сьогодні з погіршенням економічної ситуації, закриттям багатьох підприємств дана ситуація посилюється, стає загрозливою.

Найбільші проблеми після проголошення незалежності України мали міста районного значення – нерайонні центри (їх 50). Тут, незважаючи на однакову кількість мешканців з райцентрами, не було можливостей для формування державних служб соціального захисту населення, відділів

субсидій, служб для роботи з молоддю тощо. Найбільшими проблемами розвитку малих міст є: низький рівень соціального розвитку; недостатнє фінансування; вузька спеціалізація підприємств і недозавантаженість; низькі темпи житлового будівництва і об'єктів соціальної інфраструктури; обмеженість можливостей для навчання і професійного розвитку; складна демографічна ситуація; недостатньо розвинута система комунального обслуговування і дорожнього господарства; незадовільна екологічна ситуація; відсутність об'єктів культури, недостатня кількість спортивних закладів тощо. Внаслідок цього малі міста перетворюються в небезпечні території, з високим рівнем бідності і злочинності. Особливої уваги потребує механізм надання соціальної підтримки та управління рівнем профілактики і первинної медико-санітарної допомоги у структурі медичних послуг, що особливо підтвердилось в умовах боротьби з пандемією і поширенням коронавірусної хвороби в Україні.

Проблемою малих міст є недоліки в їхній архітектурно-планувальній структурі, вони часто не мають сформованої центральної частини. Забудова міста часто не сприймається мешканцями як важливий елемент ідентичності. Інколи поряд з малоповерховими спорудами зводяться новобудови, які не лише є неякісними як архітектурний об'єкт, але і змінюють масштаб і характер середовища міста. Однак вдале формування громадського простору міста має важливе значення, як свідчення культурної спадщини краю, а підтримка ідентифікації мешканців з містом є запорукою його успішності. Відповідно, перспективним є проведення культурних і спортивних заходів задля стимулювання певної соціальної активності мешканців міста і прилеглих сільських поселень.

Незважаючи на низький рівень розвитку і ділової активності, депресивність більшості малих міст країни, вони мають значний туристично-рекреаційний і природний потенціал, уособлюючи унікальне поєднання історичних, культурних, антропологічних особливостей, концентрують певну своєрідність території. Останнє можна вважати ресурсом, який передбачає можливість для творення локальної специфіки-оптимізації міських структур, зміцнення зв'язків, інтенсифікації міського розвитку у галузі культури, туризму тощо. Сприяння розвитку туризму в малих містах можна розглядати як спосіб поліпшення зайнятості населення, зменшення міграційних процесів, залучення молоді та безробітних на ринок праці, поліпшення розвитку підприємництва, позитивного іміджу, осмислення ідентичності, відродження локальних традицій, актуалізації культурної спадщини, збільшення фінансових ресурсів.

Важливо змінити традиційну парадигму сприйняття малих міст, врахувавши європейське поняття їх статусу: історичне місто із завданням збереження та актуалізації історико-культурної спадщини, що відображається в структурі бюджету; рекреаційне місто із завданням розвитку сімейного відпочинку; місто-заповідник задля збереження унікальної еко-системи, що засвідчується в структурі бюджету, де доходи від туризму йдуть на охорону довкілля; місто-музей;

Досвід регіональної політики Іспанії та інших країнах Західної Європи урядові програми розвитку міст Великобританії, Франції, Нідерландів, країн Скандинавії засвідчує важливість поєднання невеликих і середніх міст. Метою програм їх міського розвитку було: ліквідувати диспропорції та нерівномірності в розвитку урбанізації регіонів, уникнути надмірної концентрації населення в окремих регіонах чи містах, наблизити мешканців міста до засобів виробництва, створити умови для самореалізації особистості через створення нових робочих місць тощо. Малі і середні міста Західної Європи, що будувалися в останні 30–40 років, були поділені на міста провідної науки і техніки, міста-супутники великих міст. Основну увагу було приділено розвитку нових малих і середніх міст – науково-технічних осередків у Великобританії та Франції протягом 1980–1990-х рр. У Великобританії низка малих міст представляє науково-технічні райони, популярним серед яких є «коридор М4» (M4 Corridor) – регіон на захід від Лондона. Тут відбувається інтенсивна «науково-технічна урбанізація» на основі суттєвого інвестування типу B&R (Business and Research) (бізнес і дослідження) [2]. Розвиток наукових міст та їх агломерацій відбувається в постійній співпраці державних органів, органів місцевого самоврядування і приватних інвесторів. Іншим видом нових малих і середніх міст є міста-супутники, основною функцією яких є забезпечення гарних умов проживання і відпочинку їхнім мешканцям, значна частина яких працює у великих містах, розміщених поруч. Вони відрізняються якісним будівництвом і облаштуванням, наявністю транспортних комунікацій із великим містом, об'єктів обслуговування і відпочинку, екологічною і інвестиційною привабливістю та іміджем.

Згідно законодавства України основні напрями розвитку малих і середніх міст визначаються за критеріями: провідної ідеї економіки малого міста залежно від його положення в системі розселення; регіональних особливостей і місцевих умов. У зв'язку з цим, враховуючи специфіку розвитку, важливо вирізняти певні типи малих міст: малі міста приміської зони великих міст; орієнтирами їх розвитку можуть бути розширення мережі комунальних підприємств, збільшення кількості цехів виробництв, пов'язаних із великим містом, що є центром системи розселення, розвиток малого підприємництва, пов'язаного із забезпеченням міста продуктами, формування осередків житла, дачних районів; малі міста, що є центрами районних систем розселення за межами приміської зони великих міст, головним напрямом для таких міст може бути розвиток функції регіонального центру, яка полягає в наданні соціальних послуг – торговельних, культурних, медичних, побутових, комунальних, управлінських, консультаційних, навчальних, маркетингу та менеджменту зі збирання, переробки і збуту сільгосппродукції [3].

Для реалізації цих передумов розвитку в Україні необхідні спільні зусилля центральних органів влади та керівництва міст. При цьому особливої уваги потребує проведення адміністративно-територіальної реформи, впровадження заходів децентралізації, внесення змін до податкового і

бюджетного кодексу, реформування системи менеджменту на рівні малих міст і тощо.

Список джерел

1. Адамов Б.І. Організаційно-економічні основи управління розвитком міст. К. : ГРОТ, 1998. 215 с.
2. Економіка міст України і світовий досвід. К., 1997. 243 с.
3. Бойко-Бойчук О. В. Категорія «місто»: сутність, визначення. *Управління сучасним містом*. 2005. № 3–4/7. 12 (19–20) С. 47–59.